
Andrej Studen*

Veliko hrupa za točke

Primer samohvale in karierizma v kriznih časih slovenskega zgodovinopisja

---

Nekoč smo verjeli, da nas bodo cenili po delih, da bo pričevalec naših raziskav zgolj seznam virov in literature, ki naj bi raziskovalce, bralce, skratka uporabnike naših del prepričal o »vrednosti« oz. kakovosti vsebine in tudi o tem, da smo na pravi poti, da smo »uporabni« za druge, sorodne raziskave, da s svojim delom torej širimo obzorje in delujemo v dobrobit drugih raziskovalcev oz. raziskovalk. Pričujočega zapisa ne bi bilo, če bi mi bilo kot mnogim drugim, ki radi enostavno zamahnejo z roko, povsem vseeno. A v nadaljevanju gre za temo, ki se dotika tudi moje raziskovalne dejavnosti. Tarča moje kritike bo zlasti poslednja knjiga zgodovinarke Mateje Ratej *Vojna po vojni*, saj sem od nje, tudi zaradi hvalisavih napovedi avtorice, pričakoval bistveno več, ostal pa zgolj razočaran. Še posebej me moti njena vzvišena ignoranca do raziskovalnih rezultatov drugih, ki bi jih pač morala upoštevati, torej poiskati in vtakati v svoje »znanstveno?« delo, česar pa ni storila, ker dela drugih ali ne pozna ali pa namenoma noče poznati. Skratka, nad njeno plehko erudicijo nikakor nisem navdušen.

Zgodba o razočaranju ima seveda svojo predzgodovino. Namreč po tem, ko sem 10. oktobra 2014 na simpoziju *Zločin in kazen: ob 500-letnici Malefičnih svoboščin Ljubljancanov 1514/2014* na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani predstavil referat *Kanibal pred porotniki*, sem se lotil še natančnejše raziskave o domnevem ljudožercu iz Spodnje Štajerske, ki med drugim vsebuje tudi podatke o življenju siromašnih viničarjev ok. leta 1900 na podeželskem področju,¹ ki ga je v svoje raziskovanje vključila zgodovinarica Mateja Ratej. Ob najavi izida njene tretje monografije *Vojna po vojni: štajerske kmečke družine v dvajsetih letih 20. stoletja (2016)*, sem bil torej kar nekako poln pričakovanj, da bo avtorica obogatila naše védenje o kmečkem vsakdanjiku (npr. o takratni lakoti kot regionalni posebnosti), a žal, tudi ob naravnost zgroženem zavedanju, da avtorica mojih skromnih znanstvenih dosežkov enostavno ne pozna, ostal, kot pravimo, praznih rok. Pred omenjeno monografijo *Vojna po vojni*

---

* dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, andrej.studen@inz.si

¹ Andrej Studen, »Ein angeblicher Kannibale vor dem Schwurgericht – der berühmte Fall Bratuscha zu Beginn des 20. Jahrhunderts,« *Archiv für Kriminologie*, vol. 236 (2015): 173–89. V slovenščini: Andrej Studen, »Ljudožerec pred porotnim sodiščem. Razpita zadeva Bratusa z začetka 20. stoletja,« *Acta Histriae* 24, št. 1 (2016): 131–46.

je Ratejeva objavila še dve: *Ruski diptih: iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS* (2014) in *Begunstvo profesorja Tofana: kulturnozgodovinski prerez Maribora v dvajsetih letih 20. stoletja* (2015). Izgradnji njene kariere ta trilogija (oz. tri muhe na en mah) gotovo ni škodovala. Objava omenjenih monografij pa se ji očitno še ni zdela zadostna za samopotrditev in posamezne odlomke iz njih je kot izvirne znanstvene članke priobčila tudi v nekaterih znanstvenih revijah in s tem še izdatneje obogatila zbirnik točk, ki služi ocenjevanju raziskovalcev in raziskovalk po sistemu Sicris.² S kot čebelica pridnim zbiranjem točk je tako naenkrat pristala na 10. mestu najuspešnejših slovenskih zgodovinarjev in zgodovinarok (ogled: Sicris, 17. 10. 2016).

O njenem hitrem vzponu z dna ne bi izgubljal besed. O pravičnosti tovrstnega ocenjevanja bi pripomnil le, da sistem ne ocenjuje oziroma ne ovrednoti dejanske kakovosti znanstvenih dosežkov (kakovost vsebine in njeno »težo« bi kvečjemu lahko ocenjevali za to poklicani oz. relevantni recenzenti, ki bi podali opisno oceno), ampak deluje zgolj na podlagi kvantitete (torej s številom točk, ki je enakovredno za vsako monografijo – pa tudi znanstveno razpravo –, ne glede na njeno dejansko znanstveno vrednost oz. relevantnost).

Ni skrivnost, da naj bi bile vsaj v humanističnih vedah resne študije plod dolgotrajnega preučevanja in naporov ob zbiranju virov in za raziskovalni problem pomembne literature. Za slovensko zgodovino pa je sistem Sicris žal postal škodljiva anomalija, ki je številne raziskovalce in raziskovalke pognala v nespametno hitenje in že kar neokusno hlastanje za točkami. Posledica Sicrisa je tako pospešeno izdelovanje in objavlanje nekakšnih polizdelkov, s takim »štancanjem« pa se, kot rečeno, krni znanost. Zavaljo tega se žal siromaši tudi slovensko zgodovino, ker praktično zavira njegov napredek in razvoj.

Skromnost in izrazito pomanjkanje širše erudicije izkazujejo tudi omenjene tri monografije. Če je prva še nekako vzdržna kot del dela na projektu, pa se nam pri drugih dveh že dozdeva, da jih je avtorica izdala mnogo prehitro, nekako na silo, da se ni dovolj poglobila v refleksijo, ki jo ponujajo podobne študije, skratka, zdi se, da gre zgolj za še en primer hitrega nabiranja točk, ki sem ga omenil zgoraj.

Že sam seznam virov in literature je v vseh treh delih izjemno skromen in me žal spominja na boljše izdelke študentov in študentk. Nepoznavanje (ali morda celo namerno zamolčanje?) dosežkov drugih zgodovinarjev ali zgodovinarok je mestoma naravnost zaskrbljujoče in zato poleg graje vredno tudi kritične presoje. A to ne preseneča, saj je avtorica ob samopromociji svojega dela v okviru slovenskega zgodovino pisja uvedla nov pojav, ki mu s tujko pravimo **egotizem** ali po domače – pretirano poudarjanje same(ga) sebe. Namreč, že pred izidom tretje monografije *Vojna po vojni* je dne 6. februarja 2016 v *Sobotni prilogi Dela* objavila obsežen članek *Pepi s prere-*

² Kot eklatanten primer naj navedem dve razpravi z istim naslovom kot ga nosi kasnejša monografija in tudi poglavji v njej: Mateja Ratej, »Vojna po vojni – vrnitev vojnega ujetnika Štefana Murka leta 1920,« Časopis za zgodovino in narodopisje 85, št. 3 (2014): 39–63, in Mateja Ratej, »Vojna po vojni – očetovstvo Ambroža Maleka,« *Kronika* 64, št. 1 (2016): 79–89. V knjigi *Vojna po vojni* poglavje Vrnitev vojnega ujetnika Štefana Murka (na straneh 100–20) in poglavje Očetovstvo Ambroža Maleka (na straneh 121–40).

zanim vratom se je v levem ušesu bleščal uhan, traktat, v katerem je predstavila štiri zgodbe z žalostnim koncem (enake ali vsaj podobne stavke lahko potem prebiramo v knjigi), hkrati pa precej nespodobno tudi svoj profil zgodovinarke oz., kot pravi sama, »svojo historiografsko pozicijo«. Razglasila se je za mikrozgodovinarke, ki skozi branje zločinov rehabilitira anonimne, za kulturno zgodovinarke malih, navadnih ljudi, kar pa v slovenskem zgodovinoписju že dolgo ni nič novega. Med drugim to velja tudi za znanstvene razprave na podlagi kazenskih spisov. Avtorica se je tako v omenjenem spisu o sami sebi pretirano hvalila s pohvalnim mnenjem pisca spremne besede v njeni drugi knjigi dr. Ota Luthra, češ da je precizno zadel njen historiografski položaj. A dr. Luthar gotovo nima povsem prav, ko pretirano piše, da »ljudje, ki nastopajo v malomestnih družabnih kronikah ali arhivih sodišč, do trenutka, ko je v njih pogledala Mateja Ratej, za slovensko zgodovinoписje niso obstajali«. ³ Konkretni mali ljudje, ki jim namenja pozornost Ratejeva, se v nasprotju z velikimi osebnostmi pred tem gotovo še niso zapisali v zgodovino, a Luthar, ki naj bi bil tudi strokovnjak za zgodovino modernega zgodovinoписja, enostavno pozablja ali pa noče zapisati, da so mikroskope oz. povečevalna stekla nad številnimi kazenskimi spisi, ki obravnavajo zločine in stranpoti malega človeka, že dolgo pred Ratejevo uporabljali oz. držali v rokah nekateri drugi slovenski zgodovinarji in zgodovinarke. Prezrti so se, kot sem že omenil, med drugim ustavili celo na podeželju, ki ga v tretji knjigi skuša rekonstruirati avtorica. Morda ji zato ob lastni samopromociji in samopoveščevanju ne bi škodilo kratko uvodno poglavje, v katerem bi poleg lastnega historiografskega položaja spregovorila tudi o dosežkih drugih, prezrtih. Kdo ve? Morda pa želi ostati ena in edina, posebna zgodovinarke? Morda pa je to zgolj nova taktika nesramnega karierizma, ki te v okviru stroke lansira med prestižne in ugledne? Morda pa se ji ob današnji moderni tehniki, ki omogoča hitro iskanje obstoječih znanstvenih dosežkov, vse skupaj zdi odveč in preveč zamudno?

A naj ponovim. Kazenski spisi in mikrozgodovinski (kulturnozgodovinski) pristop, ki ga je Ratejeva očitno odkrila in se nad njim navdušila šele pred kratkim, je skratka del slovenskega zgodovinoписja že vrsto let, tovrstne razprave pa bo, če se bo vsaj malo potrudila, našla npr. v reviji *Zgodovina za vse*, *Acta Histriae* in še kje. Slednje bi ji koristilo tudi pri praktičnem delu. Če bi npr. spremljala objave v *Zgodovini za vse*, bi naletela tudi na razpravo Damirja Globočnika o ponarejevalcu denarja Juriju Potočniku (ZZV 2015/2), ki ga omenja na str. 72. Opombica pod črto ne bi bila odveč, s tem pa bi obogatila tudi nadvse boren spisek uporabljenih člankov.

Skratka. Avtorici ne bi škodila določena mera skromnosti, čudaški samopromociji pa bi se morala vsaj v prihodnje odpovedati in mnenje o sebi prepustiti drugim. Saj veste, kaj pravi stara modrost: »Lastna hvala se pod mizo valja.« Upamo torej lahko, da nam je zadnjič postregla z neobičajnimi stavki: »Mladen Dolar (pisec spremne besede v prvi knjigi, op. p.) je skupaj z menoj zločin tu videl kot povečevalno steklo ...« Kot da bi avtorici manjkalo samozavesti. Skorajda identične stavke kot v *Sobotni pri-*

³ Oto Luthar, »Zgodovina skozi mikroskop?«, v: Mateja Ratej, *Begunstvo profesorja Tofana. Kulturnozgodovinski prerez Maribora v dvajsetih letih 20. stoletja* (Ljubljana: Modrijan, 2015), 8.

logi smo nato lahko prebrali še v sklepnem poglavju tretje knjige, ki je izšla (glede na podpisano *Uvod*) maja 2016, pretirano samohvalo pa je čutiti tudi v *Književnih listih* z dne 2. avgusta 2016, ko je izšel intervju z nekoliko bizarnim naslovom *Kako so živele in morili na štajerskem podeželju*. Tu se predstavi kot »zgodovinarica, ki osvetljuje družbeno situacijo po prvi svetovni vojni skozi štiri (*sic!*) umore«.

Samo štirje kazenski spisi naj bi bili torej dovolj za predstavitev življenja štajerskih kmečkih družin v dvajsetih letih 20. stoletja? Med nadvse skromno literaturo, ki jo celo upošteva, pa naj bi o življenju na podeželju poleg tega dala odgovor samo še 1. in 2. zvezek o socialnih problemih slovenske vasi Iva Pirca in Franja Baša iz leta 1938? Vse drugo, kar našteva kot monografije in članke, se bolj ukvarja z urbanim Mariborom. Le čemu ji je bilo treba uvodoma predstavljati Maribor kot trdnjavo nemštva in nam servirati že znane stvari, med drugim tudi tiste o razumevanju Drave pri Mariborčanih v 20. stoletju, o katerih je pisala že v razpravi *Skozi mesto je tekla reka*, ki je izšla v zborniku *Mesto in gospodarstvo* leta 2010.⁴ Očitno ni imela pri roki ničesar drugega. Namesto v »osnovno arheologijo Maribora pred veliko vojno in v desetletju po njej«, ki deluje kot nekakšen nepotreben tujek,⁵ bi se lahko torej bolj poglobila v razmere v kmečkem zaledju. Po prevratu in koncu vojne se namreč Nemci na Spodnjem Štajerskem (torej tudi v krajih, ki jih obravnava) niso mogli sprijazniti z novonastalimi političnimi razmerami. Gojili so odkrit odpor do nove »južnoslovenske« države in si prizadevali, da bi prišli v okvir »nemške Avstrije«. To je vzpodbudilo slovenske oblasti, da so še ostreje in odločnejše izvajale politiko »nacionalizacije«. Slovenci so torej hiteli s »popravljanjem« starih krivic. Slovensko časopisje je zahtevalo »brezobzirno izčiščenje« vsega, kar je nemškega, vsega, kar bi spominjalo na staro Avstrijo in nekdanje nemško gospostvo. Ker so se pojavljali protidržavni elementi, je oblast pozivala ljudi, da brez moralnih zadržkov ovajajo pronemške ljudi. To naj bi bila tako rekoč dolžnost vsakega zanesljivega Slovenca, kot poziva *Ptujski list* 18. maja 1919.⁶ Avtorica tega očitno ne pozna (ali pa se ji ne zdi vredno omembe), čeprav sama piše, da »kakor Maribor ob prehodu v prvo jugoslovansko državo ni bil

⁴ Mateja Ratej, »Skozi mesto je tekla reka: Razumevanje Drave pri Mariborčanih v 20. stoletju,« v: *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*, ur. Željko Oset, Aleksandra Berberih Slana in Žarko Lazarević (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Maribor: Muzej narodne osvoboditve, 2010), 57–74.

⁵ Podobno velja tudi za precej mizerni in odvečni poglavji, ki ju je kot mašilo priobčila v knjigi *Begunstvo profesorja Tofana*, ki naj bi glede na podnaslov pomagali osvetliti *Kulturnozgodovinski prerez Maribora v dvajsetih letih 20. stoletja*. Tu je povsem na kratko predstavila diktaturo kralja Aleksandra Karađorđevića in poleg par člankov iz Slovenca in Jutra med literaturo namesto resne znanstvene monografije navedla zgolj povzetek prispevka na konferenci zgodovinarja Jureta Gašpariča, kar kaže na njen domet in historiografsko pozicijo »linije najmanjšega odpora«. Pri tem skoraj cel odstavek enostavno prepíše, ne da bi uporabila narekovaje, kot to zahteva akademska poštenost (gl. str. 18). K temu kot kakšen kronist doda še naslednje skromno poglavje o mariborski zimi 1929, o snegu in nizkih temperaturah. Odveč je seveda poudarjati, da bi pričakovali mnogo več, morda pa drugič.

⁶ Podrobno o tem Andrej Studen, »Izjava enega zanesljivega Slovenca zadostuje. Denunciacije pronemških elementov po razpadu habsburške monarhije v dokumentih okrajnega sodišča Slovenske Konjice,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 1 (2009): 129–42. Seveda opozarjam tudi na tam naštetu literaturo.

izključno nemško misleče in govoreče mesto, tako ni bilo izključno slovensko misleče in govoreče njegovo zaledje«. (str. 19) Drži, da so lokalne kmečke skupnosti vrednotile svoje člane na podlagi njihovega odnosa do kmečkega dela,⁷ in ne predvsem na podlagi njihove jezikovne, nacionalne in politične pripadnosti. A v poprevratnem času ni bilo nič posebnega, da se je v besednjak peščice kmetov, ki nastopajo v knjigi, ob znanju, ki so ga pridobili v utrakvistični šoli (seveda v času nemških pritiskov), vpletalo nemško besedje in zato med njimi ni bilo opaziti »artikuliranega slovenskega nacionalnega zavedanja«. S tem se seveda niso zavestno ukvarjali, bolj so se posvečali strategijam preživetja, saj sta vsakdanjik večine zaznamovala »slaba prehrana in stanovanje«, ob pomanjkanju živeža pa je večkrat vladala tudi lakota, tamkajšnja regionalna kalamiteta oz. šiba božja.⁸ Podobno kot o prehrani bi lahko razpravljali še o avtoričinem razglabljanju o zračenju stanovanjskih prostorov, kjer tudi preseneča njeno nepoznavanje pretekle higiene na kmetih (spet se sklicuje samo na delo Pirca in Baša), a v opombi bi lahko vsaj kot primerjavo navedla daleč bolj zrelo historično monografijo Mete Remec⁹ pa še kakšno drugo delo. Podobno velja še za alkoholizem, čudne spolne prakse, vlogo socialne kontrole, govoric. Ali so bile ženske na slabem glasu v letih pred vojno kaj drugačne od tistih po prvi svetovni vojni? Ali je k temu pripomogla povojna psihoza, pojem, ki ga sploh ne omenja (ne pozna)?

V pisanju je sicer večča, ima pripovedni dar in tudi iz vsebine izvemo marsikaj uporabnega, da ne bo pomote. A njena »obdelava« odličnih virov za poznavanje nekdanjega vsakdanjega življenja, torej štirih kazenskih spisov Okrožnega sodišča Maribor, ki nikakor ni »skrajno nenavadna«, kot ji v spremni besedi laska Boris A. Novak, mestoma bolj spominja na žurnalizem kot na resno historično raziskavo. Včasih je moteča njena poudarjeno feministična obrambna drža proti moškemu gospostvu, motijo pretiravanja kot npr. samospraševanje: »Si je morilec vanjo obrisal krvave roke?« Ali pa: »Karol Živko je moral to povedati malodane s ponosom ...«; »dobil je blešččča priporočila« ipd. Malce preveč literarno zveni: »Medtem ko je bilo desno uho žrtve prerezano, se je v levem še zmeraj blešččal okrogel uhan, kot bi hotel tudi po smrti lastnice ubraniti njeno dostojanstvo.« Sploh se zdi, da na ženske gleda preveč z današnje perspektive. Ali so se dejansko tako počutile, kot skuša mestoma sugerirati o njihovi podrejeni vlogi? Včasih imamo celo občutek, da avtorica ni povsem zadovoljna s potekom procesa in izidom sodbe. Zelo moteče pa je skozi vso knjigo večkratno poudarjanje, kateri drobci v sodnih spisih je pomemben, dragocen, zanimiv za kulturnega zgodovinarja. Ko se v poglavju *Vrnitev vojnega ujetnika Štefana*

⁷ Od razsvetljskega 18. stoletja naprej, ko je prišlo do »antropologizacije dela«, so na delo vedno bolj gledali kot na vrednoto oz. vrlino in postopoma je bilo vedno manj teoloških gledanj, češ da je delo breme, ki ga nosimo zaradi izvirnega greha Adama in Eve. Vse bolj so skratka častili delavnost in pridnost ter grajali lenobo, ki vodi v propad. Tudi kmečkega gospodarstva.

⁸ V vsej knjigi Ratejeva spomni na slabo prehranjenost ljudstva samo z drobcenim pasusom iz kazenskega primera o očetovstvu Ambroža Maleka (strani 128, 129), kot referenco pa seveda navaja zgolj omenjeno delo Pirca in Baša.

⁹ Meta Remec, *Podrgni, očedi, živali otrebi. Higiena in snaga v dobi meščanstva* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015), Zbirka Razpoznavanja/Recognitiones, 24.

Murka npr. ukvarja z Julino stisko, se priduša denimo nad pričanjem Štefanovega brata Ivana, ki naj bi po njenem mnenju »pričakovano stopil bratu v bran«. Povedal je namreč, da naj bi Julia slabo vzgajala otroke in jih kvarila s svojim vedenjem. Ratejeva bombastično zapiše, da »ni pomišljal udariti po umrli«, kot dokaz za to, da je slaba vzgojiteljica in pokvarjenka, pa navedla Ivanov opis dogodka »ob naključnem obisku domačije: preden se je postavil Štefanov sin Janez s palico med nogami in mu zažugal, 'kakšnega kureca' ima«. Na nedodelanost njene analize kaže stavek, ki sledi: »Ne vemo, kakšen vtis je na porotnikih pustil opisani dogodek, za kulturnega zgodovinarja pa je zanimiv kot redek drobec o otroškem doživljanju vojne, pomanjkanja in razbitih družin.« (str. 118) To pa je tudi vse! Več morda drugič? In končno. Vojna leta so dejansko spremenila vlogo žensk na kmetiji, toda ali je bilo morjenje žena v povojnih letih res »način eliminacije ekonomskih tekmecev«, kot v spremni besedi zapiše Boris A. Novak? Saj to vendarle ni bil pogost, vsakodneven pojav. Grozoviti umori so se pojavljali občasno ter nekoč – tako pa je tudi danes – temeljito pretresli (zamajali) utečeni vsakdanjik skupnosti. Glede »zločinov iz strasti« in ekonomije pa se tudi iz primerov Ratejeve dobro razbira, da gre ob vprašanih hudega nasilja v družini tudi za vprašanja preužitkarstva, za nesoglasja med zakoncema zaradi vmešavanja staršev ali drugih sorodnikov, za strah pred nezakonskim očetovstvom, za siromaštvo in boj za preživetje, za alkoholizem ipd. O tem, kako je na razne odklone gledala skupnost, seveda pripovedujejo pričevanja prič, torej pričevalcev časa, ki jih ne gre enostavno obkladati z lastnimi sodbami in pripombami, kot je to razvidno iz zgornjega primera (pričanja Ivana, brata Štefana Murka).

Enaka zgodba velja tudi za knjigo *Begunstvo profesorja Tofana*, ki bi se je morala avtorica lotiti z več znanstvene pretanjenosti in resnosti. Med drugim se tudi tu žalostno izkaže, da ne pozna prav nobene razprave o nekdanjem življenju služkinj v meščanskih gospodinjstvih. Te med drugim govorijo tudi o spolnem nasilju nad služkinjami. Tudi tam so mestoma moteče navijaške besede, ki naj bi jih po njenem mnenju »srhljivo koncizno« izgovorila Tofanova služkinja Metka Dobaj: »Geprügelt hat er mich.« Glede na to, da sama priznava, da si je pomagala s prevajalci, bi jih morda lahko poprosila še za prevod tega kratkega stavka, saj sama v oklepaju navaja »Premagal me je« namesto »Pretepel (premlatil, premikastil) me je«. (str. 56)

Ignoranca ali nepoznavanje dosežkov drugih, torej prezrtih, se slika tudi v neupoštevanju življenjskih položajev, ki jih odražajo ločitveni spisi iz časa po prvi svetovni vojni. Janez Cvirn je tako že leta 2004 lepo pokazal, kako je velika vojna res v marsičem zamajala včerajšnji svet.¹⁰ Pokazal je, da so se mnoge žene, ki so po vpoklicu mož ostale same, prej ali slej zapletle v ljubezensko razmerje, razširilo se je poznavanje »tehnike preventivnega občevanja«, navkljub zahtevam oblasti in cerkve, ki sta od žena vojakov zahtevali brezpogojno zvestobo, pa je bil zakonolom pogost pojav.

¹⁰ Janez Cvirn, »'Župnik je rekel, da bi bilo treba ženske zapečatiti'. Vpliv prve svetovne vojne na ločitve zakonov,« *Zgodovina za vse* 11, št. 2 (2004): 72–82. Zanimivo je, da številka revije, ki je posvečena ženski zgodovini, Ratejeve, ki poudarja nekakšen čas močnih nihanj patriarhalnega ustroja družbe in obrambe dominantnih moških položajev, sploh ni pritegnila.

Nekatere može je prešuštvo močno prizadelo in so žalostno končali, »očitno pa se jih je z ženinim spodrslijajem veliko tudi sprijaznilo«. Kot v svoji študiji o vplivu prve svetovne vojne na število ločitev zakonov (tudi za Spodnjo Štajersko) ugotavlja Janez Cvirn, je vzporedno z rastjo zahtevkov za ločitev leta 1919 »približno za trikrat naraslo število zahtevkov, v katerih so možje spodbijali očetovstvo, tj. zakonskost rojstva otroka, ki ga je bila porodila njegova žena«. Čeprav so bili takšni primeri poznani že pred veliko vojno, »gre v ohranjenih primerih iz leta 1919 v glavnem za zahteve mož, ki se po koncu vojne, po vrnitvi s fronte ali iz vojnega ujetništva, niso hoteli sprijazniti z dejstvom, da so v odsotnosti postali zakonski očetje otroka – čeprav so bili v kritičnem času zaploditve otroka na fronti, v bolnišnici ali vojnem ujetništvu«. Navkljub privlačnosti teze o prešuštvu žena kot vzroku za povojne ločitve zakonov pa Cvirn v nadaljevanju pokaže, da temu ni bilo tako in da je bilo »prešuštvo že pred prvo svetovno vojno le redko edini razlog za ločitve«. Je pa bilo prešuštvo za kmete, ki so bili med ločenci v veliki večini, pomembno zaradi vprašanja dedovanja. Cvirn nato pokaže, da so pri ločitvah bolj prevladovali drugi razlogi, kot so nepremagljiva zoprnost, hudobna zapustitev, v veliki večini primerov pa fizično in psihično nasilje ter ponavljajoče se žalitve. Pri slednjem, tj. »prehudim ravnanjem z družetom«, so bile grožnje s tepežem in celo s smrtjo več kot običajne. Cvirn opozori na nasilje in pretepe med zakoncema ter ugotavlja, da so »zlasti možje brutalno uveljavljali svoj prav in vlogo 'glave družine'«. A v nekaterih primerih so bile nasilne tudi ženske. Kmečki ločenci so pri tepežu seveda uporabljali najrazličnejše kmečko orodje in se obkladali z bolj ali manj sočnimi zmerljivkami. Med kmeti so se pojavljali tudi očitki »o domnevno slabem gospodarjenju enega izmed zakoncev«. Žene so velikokrat skušale dokazati, da mož ni skrbel za družino, »možje pa so nasprotno pogosto trdili, da se žena ni 'brigala zanje'«. V več ločitvenih primerih pa detektiramo tudi krivdo staršev enega od zakoncev (pomembno je bilo vprašanje preužitka!) ali otrok iz prvega zakona. Med ločitvenimi razlogi srečamo tudi pijanstvo in razuzdanost enega izmed zakoncev pa ljubosumje in nezadovoljstvo z zakonsko zvezo.

Mislím, da je odveč ponovno poudarjati, da bi upoštevanje takih razprav obogatilo in obenem dalo znanstveno težo objavam Mateje Ratej. A očitno ima vsaj delno prav Boris A. Novak, ko pravi, da se »zgodovinarica Mateja Ratej načelno in frontalno zoperstavlja metodologiji in smotrom tradicionalnega zgodovinarstva«. Res je nekaj posebnega, unikatnega, saj njena domišljija mestoma prekorači mero, ki jo zgodovinarjem poleg virov priporoča Jacques Le Goff. Neprepričljiva je zlasti v dokazovanju, da se je število umorov ali poskusov umora po vojni povečalo in da so v teh primerih neposredno in posredno prisotni vojaki kmečkega rodu kot anonimni udeleženci prve svetovne vojne. Trdi, a ne pokaže dovolj prepričljivo, da so psihično ali telesno poškodovani vojaki ob svojem povratku »neizbežne vsakodnevne konflikte pogosto reševali na način, ki so ga ponotranjili kot sodobniki vojne – s strahovitim nasiljem, ki je tudi v prvih letih miru izpodrivalo besedno sporazumevanje«. (str. 8) A strašno nasilje v družini in grozljivi zločini so se dogajali že pred prvo svetovno vojno. K temu naj še pripomnim, da npr. v dokumentih okrajnega sodišča Slovenske Konjice naletimo tudi na nasilne ženske. Vojna je v vojaških povratnikih res pustila

travme. Toda podobni bestialni in celo perverzni zločini, ki naj bi kazali na razčlovečenje slovenskih vojakov, doživeto v jarkih prve svetovne vojne, so se dogajali že pred njo. Nekateri so bili mnogo hujši in še bolj zverinski.

Okrutni zločini so se v krajih, ki jih je pod drobnogled vzela avtorica, torej dogajali ne samo po veliki vojni, temveč tudi pred njo, dogajajo pa se še danes. Ali torej obravnavani štirje primeri umorov v štajerskih kmečkih družinah res »drastično kažejo, kako usodne so bile posledice vojne«?